

TIT. XXVIII.

DE POTIORIBUS NOMINANDIS.

1. Non recte potiorum videtur nominare, qui causam nominati potioris non expresserit. — 2. Potior quis esse debet, non solum gradu generis, sed et substantia rei familiaris.

TIT. XXIX.

QUI POTIORES NOMINARI NON POSSINT.

Libertus quem pater tutorem dedit, si minus idoneus dicatur, excusari quidem non potest, sed adungi illi curator potest.

TIT. XXX.

AD ORATIONEM DIVI SEVERI.

Dolo tutoris curatorisve detecto, in duplum ejus pecunie condemnatione conveniuntur, qua minorem fraudare voluerunt.

TIT. XXXI.

DE FURTIS.

1. Fur est, qui dolo malo rem alienam contrectat. — 2. Furtorum genera sunt quatuor: manifesti, nec manifesti, concepti et oblati. Manifestus fur est, qui in faciendo deprehensus est, et qui intra terminos ejus loci unde quid sustulerat deprehensus est, vel antequam ad eum locum quo destinaverat, perveniret. Nec manifestus fur est, qui in faciendo quidem deprehensus non est, sed eum furtum fecisse negari non potest. — 3. Concepti actione is tenetur, apud quem furtum quaesitum et inventum est. Oblati actione is tenetur, qui rem furtivam alii obtulit, ne apud se inveniretur. — 4. Furti actione is agere potest, cujus interest rem non perdidisse. — 5. Concepti is agere potest, qui rem concepit et invenit. Oblati is agere potest, penes quem res concepta et inventa est. — 6. Manifesti furti actio, et nec manifesti, et concepti, et oblati, heredi quidem competit, sed in heredem non datur. — 7. Servus qui furtum fecerit, damnatum dedit, nisi id pro sui quantitate dominus sarcire sit paratus, noxae dedit potest. — 8. Si servus furtum fecerit, deinde manumissus fuerit aut alienatus, cum ipso manumisso vel emptore agi potest: noxa enim caput sequitur. — 9. Filiusfamilias si furtum fecerit, deinde emancipetur, furti actio in eum datur; quia in omnibus noxa caput sequitur. — 10. Non tantum qui furtum fecerit, sed etiam is cujus opera aut consilio furtum factum fuerit, furti actione tenetur. — 11. Rei hereditariae, antequam ab herede possideatur, furtum fieri non potest. — 12. Qui meretricem libidinis causa rapuit et celavit, eum quoque furti actione teneri placuit. — 13. Furti manifesti actio, praeter poenam quadrupli, ipsius rei persecutionem genere vindicationis et conditionis continet. — 14. Furti oblati actio adversus eum qui obtulit, tripli est poena, et ipsius rei repetitio. — 15. Furti quocunque genere condemnatus, famosus efficitur. — 16. Quocunque in caupona, vel in meritorio stabulo diversoriove perierint, in exercitores eorum furti actio competit. — 17. Si res vendita ante traditionem subrepta sit, emptor et venditor furti agere possunt; utriusque enim interest rem tradi vel tradere. — 18. Si quid in nave rateve perierit, furti actio in exercitorem navis datur. — 19. Rem pignori datam debitor creditori subtrahendo furtum facit: quam si et ipse similiter amiserit, suo nomine persequi potest. — 20. Pater vel dominus de ea re qua filiofamilias vel servo subrepta est, furti agere potest: interest enim ei deferri actionem, qui de peculio convenitur. — 21. Si rem quam tibi commendavi, postea subripuit, furti actio competere tibi non poterit: rei enim nostrae furtum facere non possumus. — 22. Qui furtum quaesiturus est, antequam quaerat, debet dicere quid quaerat, et rem suo nomine et sua specie designare. — 23. Si cum furtum quis quaerit, damnum injuria dedit, actione legis Aquiliae tenetur. — 24. Ob indicium comprehendendi furis praemium promissum jure debetur. — 25. Sive segetes per furtum, sive quaelibet arbores caesae sint, in duplum ejus rei nomine reus convenitur. — 26. Si servum communem quis furatus sit, socio quoque actio furti dabitur. — 27. Qui pro derelicto rem jacentem occupavit, furtum non committit; tametsi a domino derelinquendi animo relicta. — 28. Si servus furtum fecerit

cum domino, praeter rei conditionem furti actio in dominum datur. — 29. Fullo et sarcinator, qui polienda vel sarcienda vestimenta accepit, si forte his utatur, ex contrectatione eorum furtum fecisse videtur; quia non in eam causam videntur accepta. — 30. Frugibus ex fundo subreptis, tam colonus quam dominus furti agere possit; quia utriusque interest rem persequi. — 31. Qui ancillam non meretricem libidinis causa subripuit, furti actione tenetur; et si suppressit, poena legis Favia coercetur. — 32. Qui tabulas cautionesve subripuit, in adscriptam summam furti actione tenetur: nec interest cancellatae necne sint; quia ex his debitum solutum interest comprobari. — 33. Qui servo fugae consilium dedit, furti quidem actione non tenetur, sed servi corrupti. — 34. Res subrepta si in domini potestate reversa sit, cessat furti actio. — 35. Qui furandi animo conclave effregit vel aperuit, sed nihil abstulit, furti actione conveniri non potest; injuriarum potest. — 36. Qui rem suam furatur, ita demum furti actione non tenetur, si alteri ex hoc non noceatur. — 37. Servus qui in fuga est, a domino quidem possidetur; sed dominus furti actione ejus nomine non tenetur, quia in potestate eum non habet.

TIT. XXXII.

DE OPERIS LIBERTORUM.

Egentem patronum libertus obligatione doni, muneris et operarum solutus alere cogendus est pro modo facultatum suarum.

LIBER TERTIUS.

TIT. I.

DE CARONIANO EDICTO.

Si fratri puberi controversia fiat, an pro parte impuberis differri causa debeat, variatum est. Sed magis est, ut differri non debeat.

TIT. II.

DE BONIS LIBERTI.

1. In bonis liberti prior est patronus, quam filius alterius patroni. Itemque prior est filius patroni, quam nepos alterius patroni. — 2. Libertus duos patronos heredes instituit, alter eorum vivo liberto moritur, is qui superest contra tabulas testamenti bonorum possessionem recte postulat. — 3. Libertorum hereditas in capita, non in stirpes dividitur: et ideo si unus patroni duo sint liberi, alterius quatuor, singuli viriles, id est, aequales portiones habebunt. — 4. Patronus, vel patroni liberi ex parte dimidia heredes instituti, aequales liberti pro portionibus exsolvere coguntur.

TIT. III.

DE LEGE FABIANA.

Ea quae in fraudem patroni a liberto quoquo modo alienata sunt, Fabiana formula tam ab ipso patrono quam a liberis ejus revocantur.

TIT. IV (A).

DE TESTAMENTIS.

1. Testamentum facere possunt masculi post completum xiv annum, feminae post duodecimum. — 2. Spadones eo tempore testamentum facere possunt, quo plerique pubescunt, id est, anno decimo octavo. — 3. Filiusfamilias qui militavit, de castrensi peculio tam communi quam proprio jure testamentum facere potest. Castrense autem peculium est quod in castris acquiritur, vel quod proficiscenti ad militiam datur. — 4. Caecus testamentum potest facere, quia accire potest adhibitos testes, et audire sibi testimonium perhibentes. — 5. Furiosus tempore intermissi furoris testamentum facere potest. — 6. Mulieri quae luxu-

riose vivit, bonis interdicti potest. — 7. Moribus per praetorem bonis interdicuntur, hoc modo: QUANDO TIBI BONA PATERNA AVITAQUE NEQUITIA TUA DISPERDIS, LIBERO QUE TUOS AD EGESTATEM PERDUCIS, OB EAM REM TIBI EA RE COMMERCIOQUE INTERDICO. — 8. Qui ab hostibus captus est, testamentum quasi servus facere non potest. Sane valet testamentum id quod ante captivitatem factum est, si revertatur, jure postliminii: aut si ibidem decedat, beneficio legis Corneliae, qua lege etiam legitime tutela hereditatesque firmantur. — 9. In insulam relegatus, et in opus publicum ad tempus damnatus, quia retinet civitatem, testamentum facere possunt, et ex testamento capere. — 10. Plures quam septem ad testamentum adhibiti non nocent: superflua enim facta prodesse juri tantum, nocere non possunt. — 11. In adversa corporis valetudine mente captus, eo tempore testamentum facere non potest. — 12. Prodigis recepta vite sanitate, ad bonos mores reversus, et testamentum facere et ad testamenti solennia adhiberi potest. — 13. Ex his qui ad testamentum adhibeantur, si qui sint qui latine nesciant vel non intelligant, sed tamen sentiant cui rei intersint, adhibiti non vitiant testamentum.

TIT. IV (B).

DE INSTITUTIONE HEREDUM.

1. Conditionum duo sunt genera: aut enim possibilis est, aut impossibilis. Possibilis est, quae per rerum naturam admitti potest; impossibilis, quae non potest. Quarum ex eventu altera exspectatur, altera impossibilis submovetur. — 2. Conditiones contra leges et decreta principum vel bonos mores adscriptae, nullius sunt momenti: veluti, si uxorem non duxeris, si filios non auceperis, si homicidium feceris, si barbaro habitu processeris, et his similia. — 3. Quoties non apparet quis sit heres institutus, institutio non valet. Quod evenit, si testator plures amicos unius nominis habeat. — 4. Heredes aut instituti aut substituti dicuntur. Institutuntur primo gradu; substituantur secundo vel tertio scripti. — 5. Substituere quis et pure et sub conditione potest, et tam suis quam extraneis, tam puberibus quam impuberibus. — 6. In quot vult uncias testator hereditatem suam dividere potest. Impleto aese, sine parte heredes instituti ad prioris assis semissem aequis portionibus veniunt. — 7. Servus alienus cum libertate heres institutus, institutionem non infirmat; sed libertas, ut alieno, supervacua data videtur. — 8. Filio et extraneo aequis partibus heredibus institutus, si praeterita aderescat, tantum suo avocabit, quantum extraneo. Si vero duo sint filii instituti, suis tertiam, extraneis dimidium tollit. — 9. Talis est postumorum institutio, si qui post mortem meam postumi nati fuerint, heredes sunt: si vivo eo nascantur, rumpunt testamentum. — 10. Nepos postumus, qui in locum patris succedere potest, ab avo aut herede instituendus est aut nominatim exheredandus, ne agnascendo rumpat testamentum. — 11. Qui semel constituit ad se hereditatem pertinere, ac se rebus ejus immiscuit, repudiare eam non potest, etiamsi damnosa sit.

TIT. V.

AD SENATUSCONSULTUM SILANIANUM.

1. Hereditas ejus qui a familia occisus esse dicitur, ante habitam questionem adiri non potest, neque bonorum possessio postulari. — 2. Occisus videtur non tantum qui per vim aut per eadem interfectus est, velut jugulatus aut praecipitatus, sed et is qui veneno necatus dicitur: honestati enim heredis convenit, qualemcunque mortem testatoris inultam non praetermittere. — 3. Domino occiso, de ea familia quaestio habenda est, quae intra tectum fuerit, vel certe extra tectum cum domino, eo tempore quo occidebatur. — 4. Qui occisus dicitur, si consistet eum sibi quoquo modo manus intulisse, de familia ejus quaestio non est habenda, nisi forte prohibere potuit, nec prohibuit. — 5. Neroniano senatusconsulto cavetur, ut occisa uxore etiam de familia viri quaestio habeatur, idemque ut juxta uxoris familiam observetur, si vir dicatur occisus. — 6. Servi qui sub eodem tecto fuerint ubi dominus perhibetur occisus, et torquentur et puniuntur, etsi testamento occisi manumissi sint. Sed et hi torquentur, qui cum occiso in itinere fuerant. — 7. Servi de proximo si, cum possent ferre, auditis clamoribus auxilium domino non tulerunt, puniuntur. — 8. Servos qui in itinere circumdatum a latronibus dominum per fugam deseruerunt, apprehensos et torquentur et

1. Cuj. tua. — 2. Cuj. act.

summo supplicio affici placuit. — 9. Habetur de familia quaestio, et si heres testatorem occidisse dicatur: nec interest an extraneus, an ex liberis sit. — 10. Hereditas a fisco ut indignis auferatur his primum qui, cum interfectus esset testator, apertis tabulis testamenti, vel ab intestato adierunt hereditatem, bonorumve possessionem acceperunt; amplius his et in centum millia sestertiorum poena irrogatur: nec refert a quibus paterfamilias, nec quemadmodum occidatur. — 11. In disponenda eorum quaestione, quorum dominus dicitur interemptus, hic ordo servatur: primum ut constet occisum dominum, deinde ut liquet de quibus ea quaestio habenda sit, atque ita de reis inquirendum. — 12. Etsi percussor certus sit, tamen de familia habenda quaestio est, ut caelis mandator inveniri possit. — 13. Omnibus qui contra voluntatem defuncti faciunt, ut indignis auferatur hereditas, si nihil testamento in fraudem legis fuerit cautum. — 14. Sive falsum, sive ruptum, sive irritum dicatur esse testamentum, salva eorum disceptatione, scriptus heres jure in possessionem mitti desiderat. — 15. Si inter heredem institutum et substitutum controversia sit, magis placuit eum in possessionem rerum hereditariarum mitti, qui primo loco scriptus est. — 16. Scriptus heres, ut statim in possessionem mittatur, jure desiderat. Hoc post annum impetrare non poterit. — 17. In eo testamento, quod nec ut oportuit oblatum, nec publice recitatum est, heres scriptus in possessionem mitti frustra desiderat. — 18. In possessionem earum rerum quas mortis tempore testator non possedit, heres scriptus priusquam jure ordinario experiatur, improbe mitti desiderat.

TIT. VI.

DE LEGATIS.

1. Per praecipionem uni ex heredibus nummi legati, qui domi non erant, officio iudicis familiae eriscunda a coheredibus praestabuntur. — 2. Ante heredis institutionem legari non potest: inter medias heredum institutiones, sive alter, sive uterque adeat, potest. — 3. Interdum dimidium, interdum totum debetur: dimidium, si per vindicationem legatum sit; totum, si per damnationem. Post diem legati cedentem, actio quae inchoata non est, ad heredem non transmittitur. — 4. Communi servo cum libertate, et sine libertate legari potest, totumque legatum socio testatoris acquiritur. — 5. Post mortem heredis legari non potest, quia nihil ab herede heredis relinqui potest. — 6. In mortis tempus, tam suae quam heredis ejus, legata conferri possunt hoc modo: LUCIO TIRIO CUI MORIETUR, DO LEGO, aut: HERES MEUS DARE DAMNAS ESTO. — 7. Per vindicationem legatum, etsi nondum constitueri legatarius ad se pertinere, atque ita post apertas tabulas ante aditam hereditatem decesserit, ad heredem suum transmittit. — 8. Si res obligata creditoris, cujus causam testator non ignoravit, per damnationem legata sit, luctio ad heredis sollicitudinem spectat. — 9. Servo fataliter interempto, legatarii damnus est, quia legatum nulla culpa heredis intercidit. — 10. Damnari heres potest, ut alicui domum extruat, aut aere alieno eum liberet. — 11. Sinendi modo tam corporales res, quam quae in jure consistunt, legari possunt: et ideo debitori id quod debet, recte legatur. — 12. Ejus rei quae legata est, exemplo heredis, partem agnoscere, partem repudiare legatarius non potest. — 13. Legatum nisi certa rei sit et ad certam personam deferatur, nullius est momenti. — 14. Si quis sibi et Titio legatum adscripserit, magis est ut totum legatum ad conjunctum pertineat. — 15. Qui se filio testatoris impuberi tutorem adscripsit, ut suspectus a tutela removendus est, ad quam ultra videtur affectasse. — 16. Rem legatum testator si postea pignori vel fiduciae dedit, ex eo voluntatem mutasse non videtur. — 17. Usufructus uniuscujusque rei legari potest, et aut ipso jure constituitur, aut per heredem praestabitur. Ex causa quidem damnationis per heredem praestabitur; ipso autem jure per vindicationem. — 18. Furiosi et aegrotantis et infantis usufructus utiliter relinquuntur: horum enim alius respiscere, alius convalescere, alius crescere potest. — 19. Ancilla usufructu legato, partus ejus ad fructuarium non pertinent. — 20. Gregis usufructu legato, grege integro manente, fetus ad usufructuarium pertinent; salvo eo, ut quidquid gregi deperierit, ex fetibus impleatur. — 21. Aere usufructu legato, aedificia in ea constituti non possunt. — 22. Accessio alluvionum ad fructuarium fundum, quia fructus fundi non est, non pertinet: venationis vero et aucupii redditus ad fructuarium pertinet. — 23. Servos nec torquere, neque flagellis cadere, neque in eum casum facto suo perducere usufructuaris potest, quo deteriores fiant. — 24. Fructu legato, si usus non adscribitur magis placuit usumfructum videri adscriptum; fructus enim sine

1. Cuj. debetur LEGATARIIS.

usu esse non potest. — 25. Si alteri usus, alteri fructus legatus sit, fructuarius in usum concurrat: quod in fructu usuarii facere non potest. — 26. Cum conjunctim duobus usufructum do lego, legatum altero mortuo ad alterum in solidum pertinet. — 27. Usufructu legato, de modo utendi cautio a fructuario solet interponi: et ideo perinde omnia se usuram, ac si optimus paterfamilias uteretur, fideiussoribus oblati cavere cogetur. — 28. Usufructus amissus ad proprietatem recurrit. Amittitur autem quinque modis: capitis minutione, rei mutatione, non utendo, in jure cessione, domini comparatione. — 29. Capitis minutione amittitur, si in insulam fructuarius deportetur, vel si ex causa metalli servus pœne efficiatur, aut si statum ex adrogatione vel adoptione mutaverit. — 30. Non utendo amittitur usufructus, si possessione fundi biennio fructuarius non utatur, vel rei mobilis anno. — 31. Rei mutatione amittitur usufructus, si domus legata incendio conflagraverit, aut ruina perierit, licet postea restituatur. — 32. In jure cessione amittitur usufructus, quoties domino proprietatis cum fructuario in jure cesserit. — 33. Finitur usufructus aut morte, aut tempore: morte, cum usufructuarius moritur; tempore, quoties ad certum tempus usufructus legatur, velut biennio aut triennio. — 34. Fundo vel servo legato, tam fundi instrumentum, quam servi peculium ad legatarium pertinet. — 35. Quærendorum fructuum causa esse videntur, qui opus rusticum faciunt, et monitores et villici et saltuarii: item boves aratorii, aratra, bidentes, et falces putatorie; frumentum quoque ad sementem repositum. — 36. Cogendorum fructuum causa comparata instrumentum cedunt, velut corbes, alvei, falces messorie et fœnarie, item molæ olivariæ. — 37. Conservandorum fructuum causa comparata instrumentum cedunt, velut dolia, cupæ, vehicula rustica, cibaria, pistores, asini, focariæ; item ancillæ que vestimenta rusticis faciunt: scotra quoque et sutor continentur. — 38. Uxores eorum qui operantur, magis est ut instrumentum cedant. Pecora quoque, et pastores eorum, stercorandi causa parata instrumentum continentur. — 39. Ea autem que custodiæ magis causa, quam ad usus patrisfamilie eo delata sunt, instrumenti nomine non continentur. — 40. Uxores vero eorum qui mercedes præstare consueverunt, neque instructionis neque instrumenti appellatione continentur. — 41. Piscationis et venationis instrumentum ita demum instrumentum fundi continentur, si ex his maxime fundi redditus cogantur. — 42. Fructus percepti instrumentum fundi ita demum cedunt, si ibidem absumi a testatore consueverunt. — 43. Fundo cum omni instrumento rustico et urbano, et mancipiis que ibi sunt, legato, semina quoque et cibaria debentur. — 44. Fundo cum omni instrumento rustico et urbano, et mancipiis que ibi sunt, legato, tam suppellex quam aramentum, itemque argentum et vestes que ibi paterfamilias instruendi gratia habere solet, debentur: item ea mancipia que usui patrisfamilias esse solent; itemque aves et pecora que instruendarum epularum gratia in fundo comparata sunt, exceptis his que ibi custodiæ causa deposita sunt. — 45. Fundo legato UTI OPTIMUS MAXIMUSQUE EST, retia apraria et cetera venationis instrumenta continentur: que etiam ad instrumenta pertinent, si questus fundi ex maxima parte in venationibus consistat. — 46. Fructus qui solo cohærebant mortis testatoris tempore, ad legatarium pertinent: ante percepti, ad heredem. — 47. Fundo legato cum mancipiis et pecoribus et omni instrumento rustico et urbano, peculium actoris ante testatorem defuncti, si ex eodem fundo fuerit, magis placet ad legatarium pertinere. — 48. Actor, vel colonus ex alio fundo in eodem constitutus, qui cum omni instrumento legatus erat, ad legatarium non pertinet, nisi eum ad jus ejus fundi testator voluerit pertinere. — 49. Adjunctiones, quas fundo legato testator ex diversis emptionibus applicaverat, legatario cedere placuit. — 50. Instructo prædio legato, fabri ferrarii, item tignarii, putatores, et qui instruendi fundi gratia ibidem morabantur, legato cedunt. — 51. Instructo fundo legato, libri quoque et bibliotheca que in eodem fundo sunt, legato continentur. — 52. Servum studendi gratia ex eodem fundo, qui cum mancipiis fuerat legatus, alio translatus, ad legatarium placuit pertinere. — 53. Fundo ita ut possederat legato, mancipia tam urbana quam rustica, itemque aurum et vestes que eodem tempore in fundo comprehenduntur, ad legatarium pertinent. — 54. Pasce que postea comparata ad fundum legatum testator adjunxerat, si ejus appellatione continentur, ad legatarium pertinent. — 55. Quidquid in eadem domo quam instructam legavit, paterfamilias perpetuo instruendi se gratia habuit, legatario cedit. — 56. Instructa domo legata, ea legato continentur, quibus domus munitur vel tuta ab incendio præstatur: tegulae, specularia et vela legato continentur: item aramenta, lecti, calcite, pulvini, subsellia, cathedre, mensæ, armaria, delphice, pelves, conchæ, aquiminalia, candelabra, lucernæ, et similia quacunque

materia expressa. — 57. Domo legata, balneum ejus quod publice præbetur, nisi alias separatur, legato cedit. — 58. Domo cum omni jure suo, sicut instructa est, legata, urbana familia, item artifices et vestiarii et zetarii et aquarii, eidem domui servientes, legato cedunt. — 59. Omnibus que in domo sunt legatis, cautiones debitorum, rationesque servorum legato cedunt. — 60. Mobilibus legatis, aurum vel argentum non debetur, nisi de his quoque manifeste sensisse testatorem possit ostendi. — 61. Instrumento cauponio legato, ea debentur que in cauponis usum parata sunt, velut vasa in quibus vinum defunditur: escaria quoque et pocularia vasa debentur. Sane ministri earum rerum legato non cedunt. — 62. Instrumento medici legato, collyria et emplastra et apparatus omnis conficiendorum medicamentorum, itemque ferramenta legato cedunt. — 63. Instrumento pictoris legato, colores, penicilli, cauteria et temperandorum colorum vasa debentur. — 64. Pistoris instrumento legato, cribra, asini, molæ, et servi qui pistrinum exercent, item machinæ quibus farinæ subiguntur, legato cedunt. — 65. Instrumento balneario legato, balneario ipse, et scamna et hypodia, fistulae, miliaria, epistomia, rota aquariæ, jumenta quoque quibus ligna deferuntur, legato cedunt. — 66. Instrumento piscatoris legato, et retia et nassæ et fuscinae et naviculæ, hami quoque et cetera ejusmodi usibus destinata debentur. — 67. Suppellectile legata, capsæ, armaria, non solum librorum, aut que vestis ponendæ gratia parata sint, debentur, sed et byssina et crystallina et argentea et vitrea vasa, tam escaria quam pocularia, et vestes stratorie legato cedunt. — 68. Villis vel agris separatis legatis, alterum alteri cedit. — 69. Servis legatis, ancillæ quoque debentur; non item servi legatis ancillis. Sed ancillarum appellatione tam virgines quam servorum pueri continentur, iis scilicet exceptis que fiduciae date sunt. — 70. Servis amanuensibus legatis, omnes qui ex conversatione urbana et in ministerio fuerint, debentur, nisi ex his aliqui perpetuo ad opus rusticum transferantur. — 71. Venatores servi vel aucupes an inter urbana ministeria contineantur, dubium remansit, et ideo voluntatis est questio: tamen si instruendarum quotidianarum epularum gratia habentur, debentur. — 72. Muliones et institores inter urbana ministeria continentur: item obsonatores, et vestiarii, et cellarii, et cubicularii, et arcarii, et coqui placentarii, tonsores, pistores, lecticarii, stabularii. — 73. Pecoribus legatis, quadrupedes omnes continentur que gregatim pascuntur. — 74. Jumentis legatis, boves non continentur. Equis vero legatis, equas quoque placuit contineri. Ovis autem legatis, agni non continentur, nisi annales sint. — 75. Grege ovium legato, arietes etiam continentur. — 76. Avibus legatis, anseres, phasiani, gallinæ et aviaria debentur. An autem phasianarii et pastores anserum voluntatis questio est. — 77. Dulcibus legatis, sapa, defrutum, mulsum, dulce etiam vinum, palmæ, carice, uvæ passæ debentur. Sed in hoc quoque voluntatis est questio, quia et in specie pomorum comprehendendi possunt. — 78. Frugibus legatis, tam legumina quam hordeum et triticum continentur. — 79. Veste legata, ea cedunt que ex lana et lino texta sunt: item serica et bombycina, que tamen induendi, operiendi, cingendi, sternendi injiciendique causa parata sunt: pelles quoque indutorie continentur. — 80. Veste virili legata, ea tantummodo debentur, que ad usum virilem salvo pudore attinent. Stragula quoque huic legato cedunt. — 81. Muliebri veste legata, omnia que ad usum muliebrem spectant, debentur. — 82. Lana legata, sive succida sive lota sit, sive pectinata sive versicoloria, legato cedit. Purpura vero aut stamen subtemneve hoc nomine non continentur. — 83. Mundo muliebri legato, ea cedunt per que mundior mulier lautiorque efficitur: velut speculum, conchæ, situli; item buxides, unguenta, et vasa in quibus ea sunt; item sella balnearis, et cetera ejusmodi. — 84. Ornamentis legatis, ea cedunt per que ornatior efficitur mulier: veluti annuli, catenæ, reticuli, et cetera quibus collo vel capite vel manibus mulieres ornantur. — 85. Argento legato, massa tantummodo debentur: vasa enim que proprio nomine separantur, legato non cedunt, quia nec lana legata vestimenta debentur. — 86. Vasis argenteis legatis ea omnia continentur, que capacitati alicui parata sunt, et ideo tam potoria quam escaria, item ministeria omnia debentur: veluti urceoli, paterae, lances, piperatoria, cochlearia quoque, itemque trulla, calices, scyphi et his similia. — 87. Libris legatis, chartæ volumina vel membranae et philure continentur. Codices quoque debentur; librorum enim appellatione non volumina chartarum, sed scripturae modus qui certo fine concluditur, aestimatur. — 88. Auro legato, gemmæ quoque inclusæ, itemque margaritæ et smaragdi legato cedunt: sed magis est voluntatis esse questionem; infectum enim aurum debetur, factum enim ornamentorum genere continentur. — 89. Vasis argenteis legatis, emblemata quoque ex

auro infixa legato cedunt. — 90. Argento potorio legato omnia que ad poculorum speciem comparata sunt, debentur: veluti paterae, calices, scyphi, urceoli, cenophoria et conchæ. — 91. Carruca cum junctura legata, mula quoque legate, non multo videtur propter quotidianam loquendi consuetudinem. — 92. Prolatis codicillis vel alio testamento quibus ademptum est legatum vel certe rescissum, perperam soluta repetuntur.

TIT. VII.

DE MORTIS CAUSA DONATIONIBUS.

1. Mortis causa donat, qui ad bellum proficiscitur, et qui navigat: ea scilicet conditione ut, si reversus fuerit, sibi restituatur; si perierit, penes eum remaneat cui donavit. — 2. Donatio mortis causa, cessante valetudine et secuta sanitate, et poenitentia etiam revocatur: morte enim tantummodo convalescit.

TIT. VIII.

AD LEGEM FALCIDIAM.

1. Exhausta legatis aut fideicommissis vel mortis causa donationibus hereditate, auxilio Falcidie institutus heres quadrantem retinere potest. — 2. Quoties de modo quartæ retinendæ queritur, propter periculum plus petendi, officio judicis omnibus aestimatis, quarta faciendæ est, que apud heredem remaneat: aut certe exigenda cautio a legatario, ut quod plus dodrante percepit, restituat. — 3. Ea que mater viva filio donavit, in quartam non imputatur. — 4. Ex mora præstandorum fideicommissorum vel legatorum fructus et usurae peti possunt. Mora autem fieri videtur, cum postulanti non datur.

LIBER QUARTUS.

TIT. I.

DE FIDEICOMMISSIS.

1. Ab uxore cui vir dotem prælegavit, fideicommissum relinqui non potest; quia non ex lucrativa causa testamento aliquid capit, sed proprium recipere videtur. — 2. A postumo herede instituto fideicommissum dari potest. — 3. Ab imperatore herede instituto legatum et fideicommissum peti potest. — 4. A surdo vel muto, sive legatum acceperit, sive heres institutus sit, vel ab intestato successerit, fideicommissum relinquitur. — 5. Qui fideicommissum relinquit, etiam cum eo cui relinquit, loqui potest: velut, PETO CUI SEI CONTENTUS SIS ILLA RE, aut: VOLO TIBI ILLUD PRÆSTARI. — 6. Fideicommittere his verbis possumus: ROGO, PETO, VOLO, MANDO, DEPRECOR, CUPPIO, INJUNGO. DESIDERO quoque et IMPERO verba utile faciunt fideicommissum; RELINQUITO VERO ET COMMENDO nullam fideicommissi pariunt actionem. — 7. Tam nostras res quam alienas per fideicommissum relinquere possumus: sed nostrastatim, alienæ autem aestimate aut redempte præstantur. — 8. Si alicuiam rem tanquam suam testator per fideicommissum reliquerit, non relictaur si alienam scisset, ut solet legatum, ita inutile erit fideicommissum. — 9. Testator supervivens, si eam rem quam reliquerat vendiderit, extinguitur fideicommissum. — 10. Codicillis qui testamento confirmati non sunt, adscriptum fideicommissum jure debetur. — 11. Filio quibuscunque verbis a patre fideicommissum relictum, jure debetur: sufficit enim inter conjunctas personas quibuscunque verbis, ut in donatione, voluntas expressa: et ideo etiam pridie quam moriatur, recte relictum videtur. — 12. In tempus emancipationis vel cum sui juris erit, fideicommissum relictum, quocunque modo patria potestate liberato debetur. — 13. Rogati invicem sibi, si sine liberis decesserint, hereditatem restituere, altero decedente sine liberis, hereditas ad eum pervenit qui supervixit, nec ex eo pacisci contra voluntatem testatoris possunt. — 14. Heres ante aditam hereditatem, legatarius antequam legatum accipiat, fideicommissum præstare non possunt. — 15. Rem fideicommissam si heres vendiderit, eamque sciens comparaverit, nihilominus in possessionem ejus fideicommissarius mitti jure desiderat. —

TIT. II.

DE SENATUSCONSULTO TREBELLIANO.

Senatusconsulto Trebelliano prospectum est, ne solus heres omnibus hereditariis actionibus oneretur: et ideo quoties hereditas ex causa fideicommissi restituatur, actiones ejus in fideicommissarium transferuntur; quia unicuique damnosam esse fidem suam non oportet.

TIT. III.

DE SENATUSCONSULTO PEGASIANO.

1. Inter heredem et fideicommissarium, cui ex Pegasiano hereditas restituatur, partis et pro parte stipulatio interponitur: ut heredi instituto pro quarta actiones, pro ceteris vero portionibus fideicommissario competant. — 2. Totam hereditatem restituere rogatus, si quartam retinere nolit, magis est ut eam ex Trebelliano debeat restituere. Tunc enim omnes actiones in fideicommissarium dantur. — 3. Lex Falcidia, itemque senatusconsultum Pegasianum, deducto omni ære alieno deorumque donis, quartam residuæ hereditatis ad heredem voluit pertinere. — 4. Qui totam hereditatem restituit, cum quartam retinere ex Pegasiano debuisset, si non retineat, repetere eam non potest: nec enim indebitum solvisse videtur, qui plenam fidem defuncto præstare maluit.

TIT. IV.

DE REPUDIANDA HEREDITATE.

1. Recusari hereditas non tantum verbis, sed etiam re potest, et alic quoque indicio voluntatis. — 2. Heres per magistratum municipales ex auctoritate prædis, fideicommissario postulante, hereditatem adire et restituere compellitur. — 3. Fideicommissarius, si affirmet heredem nolle adire hereditatem, absente eo interponi decretum, et in possessionem mitti jure desiderat. — 4. Suspectam hereditatem adire compulsu omnia ex Trebelliano restituit.

TIT. V.

DE INOFFICIOSO QUERELA.

1. Inofficiosum dicitur testamentum quod frustra liberis exhereditatis, non ex officio pietatis videtur esse conscriptum. — 2. Post factum a matre testamentum filius procreatus, non mutata ab ea cum posset voluntate, ad exemplum præteriti, inofficiosi querelam recte instituit. — 3. Testamentum, in quo imperator scriptus est heres, inofficiosum argui potest; eum enim qui leges facit, pari majestate legibus obtemperare convenit. — 4. Qui inofficiosum dicere potest, hereditatem petere non prohibetur. — 5. Filius ex asse heres institutus inofficiosum dicere non potest: nec interest, exhausta necne sit hereditas cum apud eum quarta aut legis Falcidie aut senatusconsulti Pegasiani beneficio sit remansura. — 6. Quartæ portionis portio liberis, deducto ære alieno et funeris impensa, præstanda est, ut ab inofficiosi querela excludantur. Libertates quoque eam portionem minuere placet. — 7. Filius, judicio patris si minus quarta portione consecutus sit, ut quarta sibi a coheredibus fratribus citra inofficiosi querelam impleatur, jure desiderat. — 8. Pactio talis ne de inofficioso testamento dicatur, querelam super iudicio futuram non excludit: meritis enim liberis, quam pactio debetur adstringi placuit. — 9. Rogatus hereditatem restituere, etsi inofficiosi querelam instituerit, fideicommissum non fit injuria: quartam enim solummodo hereditatis amittit, quam beneficio senatusconsulti habere potuisset. — 10. Heres institutus habens substitutum, si de inofficioso dixerit nec obtinuerit, non id ad fiscum, sed ad substitutum pertinebit.